

sürətləndirə bilər. Bu, yalnız regionların gücləndirilməsi ilə qalmayıb, həm də ölkə iqtisadiyyatının ümumi böyüməsini dəstəkləyir.

Ədəbiyyat:

1. Məmmədov R., Məmmədova L. Sahibkarlıq və İnvestisiya Mühiti: Azərbaycanın Regional İqtisadiyyatına Təsiri. Bakı: Bakı Biznes Universiteti, 2019.
2. Əsədov F. Azərbaycanın İnvestisiya və Sahibkarlıq Siyasəti: Regionlararası İqtisadi Bərabərsizliklər və Həlli Yolları. Bakı: İqtisadiyyat və Sosial İnkişaf Mərkəzi, 2020.
3. Əliyev A. Kiçik və Orta Sahibkarlıq və Regional İnkişaf: Azərbaycan Nümunəsi. Bakı: Gənclik, 2022.
4. Rzayev E. Sahibkarlıq və Regional İqtisadiyyat: Azərbaycan Tədqiqatları. Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, 2021.
5. Novruzov M. Sahibkarlıq və Sosial İqtisadi İnkişaf: Azərbaycanın Regional Perspektivləri. Bakı: İqtisadiyyat Nazirliyi, 2023.

MÜASİR İSTEHSAL SAHƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA INNOVASIYA SAHİBKARLIĞININ ROLU

*Hüseynova Emiliya Yəhya qızı, iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mingəçevir Dövlət Universiteti*

Qloballaşan dünyada dünya ölkələrinin inkişafı göstərdi ki, iqtisadi inkişafın ən üstün variantı innovasiya yönümlü istehsaldır. Bunun əsasını isə ölkələrdə biliyə əsaslanan sahələrin və elmtutumlu texnologiyaların inkişaf etdirilməsi və insan kapitalının formalaşdırılması təşkil edir. Azərbaycan Respublikasında da qeyd edilən inkişafın həyata keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

XX əsrin son onilliklərindən hal-hazırədək insan cəmiyyətində çox sürətli dəyişikliklər getmişdir. Bütün bu dəyişikliklərin əsası innovasiya ilə əlaqədardır [2]. Buna əsaslanaraq qeyd etmək lazımdır ki, müasir istehsal sahələrinin inkişafında innovasiya sahibkarlığı mühüm rol oynayır. Azərbaycanda iqtisadiyyatın davamlı inkişafı və rəqabət qabiliyyətinin artırılmasının əsas alətlərindən biri innovasiya sahibkarlığının aparıcı qolu olan sənaye texniki parkları və xüsusi iqtisadi zonaların yaradılmasıdır.

Texnopark universitet və elmi-tədqiqat institutlarında yaradılan yeni texnologiyaların kommersiya baxımından reallaşdırılmasını həyata keçirən, gənc mütəxəssislər üçün yeni iş yerləri yaradan və yerləşdiyi şəhərin sosial-iqtisadi həyatında səmərəli rol oynayan güclü qurumdur. Texnopark strukturları mövcud olduğu 60 il ərzində iqtisadiyyat və elmi-texniki tərəqqidə baş vermiş dəyişikliklərin təsiri altında dəfələrlə transformasiya olunmasına baxmayaraq, sistem səciyyəli aşağıdakı təməl prinsiplərini qoruyub saxlaya bilmişdir:

-yüksək xarakteristikalara malik, innovasiya təyinatlı transprofessional sahibkarın formalaşdırılması;

-rəqabət qabiliyyətli məhsullara və əqli mülkiyyətə söykənən yüksək texnologiyaların kommersionlaşdırılması [3].

Müasir dünya ilk növbədə yeni trendlərlə səciyyələnir. ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Yaponiya, Çin, Cənubi Koreya kimi dövlətlərin təcrübəsi göstərir ki, həmin ölkələrin yüksək texnoloji inkişaf səviyyəsinə çatmasında xüsusi sənaye zonalarının, texnoparkların yaradılması mühüm rol oynayıb. Hazırda ABŞ-da fəaliyyət göstərən “Silikon” vadisi, qardaş Türkiyənin “Arı Texno” kəndi, Rusiyanın “Skolkova” mərkəzi, İKT sektoru üzrə xüsusi iqtisadi zona olan Dubay internet şəhəri texnoparklar üzrə bir növ dünya brendinə çevrilib və öz ölkələrinin iqtisadiyyatına sanballı töhfələr verir.

Xüsusi iqtisadi zonaların yaradılmasında əsas məqsəd bütövlükdə dövlətin və ya onun ayrı-ayrı ərazisinin inkişafının strateji problemlərinin (xarici ticarət, ümumi iqtisadi, sosial, regional, elmi-texniki) həllidir.

Dünyada xüsusi iqtisadi zonalar əsasən 20-ci əsrin ikinci yarısından etibarən ABŞ, Yaponiya, Koreya, Çin və başqa ölkələrdə yaradılmağa başlanılıb. Dünya Bankının hesabatlarına əsasən hazırda dünyanın 130 ölkəsində 4000-dən çox xüsusi iqtisadi zona mövcuddur ki, onların da qlobal ixracda çəkisi 200 milyard dollardan artıqdır. Azad İqtisadi Zonanın regional təsirlərini əyani görmək üçün Dubaya baxmaq kifayətdir. Belə ki, 1940-cı ilə qədər Dubay kiçik yaşayış məntəqəsi olub. 1979-cu ildə Cəbəl Əli limanının tikilməsi və ardından isə onun ətrafında Azad İqtisadi Zonanın salınması kiçik yaşayış məntəqəsini müasir zamanımızda dünyanın əsas ticarət və maliyyə mərkəzinə çevrilməsinə imkan yaratdı.

Azərbaycan xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması baxımından əlverişli bölgədir. Əlverişli coğrafi mövqe, logistik imkanlar, siyasi sabitlik, xarici ölkələrlə diplomatik və ticari münasibətlər, əlverişli investisiya mühiti Azərbaycanın xarici investorlar üçün cəlbediciliyini şərtləndirən əsas amillərdir. Azərbaycan Rusiya, Gürcüstan, Türkiyə və İranla quru, Xəzər dənizi sektorunda Türkmənistan, Qazaxıstan, İran və Rusiya ilə dəniz sərhəddinə malikdir. Azərbaycan dünyanın 200-dək ölkəsi ilə xarici ticarət əməliyyatları aparır. Bu amulada Ələt ticarət zonası mühüm rol oynayır [6].

Dinamik sosial-iqtisadi inkişafı ilə dünyanın qabaqcıl ölkələri sırasında yer tutmağı hədəfləyən Azərbaycan da məhz bu yolu tutub. Dövlət başçısı İlham Əliyev respublikamızın gələcək inkişaf dinamikasının sənaye sahəsi ilə bağlı olduğunu bəyan edib, ölkəmizdə ixracyönlü, innovativ tutumlu məhsul istehsalının stimullaşdırılmasının və bu məqsədlə texnoparkların, xüsusi sənaye zonalarının yaradılmasının zəruriliyini diqqətə çatdırıb: “Hesab edirəm ki, bu il ölkəmizin gələcək inkişaf dinamikasını müəyyən edən sənaye sahəsinə daha da böyük diqqət verilməlidir. Texnoparklar, yeni sənaye müəssisələri, ixrac yönümlü sənaye məhsullarının istehsalı, emal müəssisələrinin, böyük sənaye komplekslərinin yaranması - bütün bu işlər ölkəmizin gələcək inkişafını təmin edəcək, neft-qaz amilindən asılılığı daha da azaldacaq və ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı şəkildə inkişafını müəyyən edəcəkdir”.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 21 dekabr tarixli Fərmanı ilə Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı yaradılmışdır. Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının ərazisində neft-kimya və digər prioritet sənaye sahələri üzrə rəqabət qabiliyyətli

məhsulların (işlərin, xidmətlərin) istehsalı və emalı müəssisələrinin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 28 dekabr tarixli 1947 nömrəli Sərəncamı ilə Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkı yaradılmışdır. Balaxanı Sənaye Parkının idarəedici təşkilatı “Təmiz Şəhər” ASC-dir. Bu parkın yaradılmasında başlıca hədəf təkrar istehsal sahəsində maraqlı olan potensial sahibkarlar və investorlar üçün əlverişli şəraitin yaradılmasıdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 3 iyun tarixli 1255 nömrəli Sərəncamına əsasən Bakı şəhərinin Qaradağ rayonu ərazisində Qaradağ Sənaye Parkı yaradılmışdır. Qaradağ Sənaye Parkının rezidenti “Bakı Gəmiqayırma Zavodu” MMC-dir.

Həmçinin, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 26 fevral tarixli 1077 nömrəli Sərəncamı ilə Mingəçevir Sənaye Parkı yaradılmışdır. Mingəçevir Sənaye Parkının rezidenti kimi qeydiyyatda alınmış, ümumilikdə 20 min ton iplik istehsalı gücünə malik “Mingəçevir Tekstil” MMC-nin pambıq mahlıcından iplik istehsalı üzrə 2 fabriki (“Ring” və “Open End” üsulu ilə) 2018-ci ilin 27 fevral tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin iştirakı ilə istifadəyə verilmişdir.

Ölkəmizdə əsasən əczaçılıq sənayesinin inkişaf etdirilməsi, bu sahədə idxaldan asılılığın azaldılması, əhalinin dərman vasitələrinə tələbatının ödənilməsi və məşğulluğun artırılması məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2016-cı il 14 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə 30 hektar ərazidə Pirallahı Sənaye Parkı yaradılmışdır.

Qarabağın dirçəldilməsi, sənaye potensialının inkişaf etdirilməsi məqsədilə dövlət başçısının 2021-ci il 28 may tarixli Fərmanı ilə 190 hektar ərazidə klaster tipli Ağdam Sənaye Parkı yaradılıb. Hazırda parkda 9 müəssisə fəaliyyət göstərir.

Hacıqabul Sənaye Parkı dövlət başçısının 2024-ci il 12 iyun tarixli Fərmanı ilə yaradılıb. Park 60 hektar ərazini əhatə edir. Hazırda Sənaye Parkında 14 sahibkarlıq subyektinə rezidentlik statusu verilib.

Logistik imkanlar baxımından əlverişli ərazidə yerləşən “Araz Vadisi İqtisadi Zonası” Sənaye Parkı dövlət başçısının 2021-ci il 4 oktyabr tarixli Fərmanı ilə 200 hektar ərazidə yaradılıb. Hazırda Sənaye Parkında 13 sahibkarlıq subyektinə rezidentlik, 1 sahibkara isə qeyri-reizdentlik statusu verilib. Parkda hazırda 1 müəssisə fəaliyyət göstərir.

Hal-hazırda Sumqayıt Kimya, Hacıqabul, Mingəçevir, Qaradağ, Pirallahı, Balaxanı, Ağdam və “Araz Vadisi İqtisadi Zonası” sənaye parklarında 118 sahibkarlıq subyektini rezident kimi qeydiyyatda alınmışdır. Bunlardan 55-i artıq fəaliyyətə başlamışdır.

Regionların inkişafı istiqamətində aqrar-sənaye sektoru üzrə də müvafiq məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Hazırda 33 rayonda 51 aqropark var. Yevlax və Sabirabaddakı aqroparkları dövlət yaradıb, digər aqroparklar isə özəldir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə də aqroparkların yaradılması istiqamətində müvafiq işlər aparılmaqdadır.

Ölkədə sənaye məhəllələrinin yaradılması Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Sənaye məhəllələrinin yaradılması və fəaliyyətinin təşkili haqqında”

Fərmanı ilə müəyyən edilib. Sənaye məhəlləsinin yaradılmasında məqsəd sənaye və xidmət sahələrində fəaliyyət göstərən kiçik və orta sahibkarların inkişafı üçün əlverişli şəraitin təmin edilməsi və əhalinin istehsal və xidmət sahəsində məşğulluğunun artırılmasıdır.

10 hektar torpaq sahəsində yaradılmış və 2017-ci ildə açılışı edilmiş Neftçala Sənaye Məhəlləsində avtomobil, balıq yemi, balıq və dəniz məhsullarının emalı və konservləşdirilməsi, orqanik maye gübrə, elektrod, soya və ekstruziya olunmuş pambıq jıxı istehsalı üzrə qeydiyyatdan keçmiş 6 müəssisə fəaliyyətə başlayıb. Sənaye məhəlləsinin iştirakçıları tərəfindən istehsal sahələrinin yaradılması nəticəsində ümumilikdə 300-dək iş yeri yaradılıb.

Masallı Sənaye Məhəlləsi 2018-ci ildə istifadəyə verilib. Hazırda sahibkarlıq subyektlərinin istifadəsinə verilmiş sənaye məhəlləsində 9 müəssisə iştirakçı kimi qeydiyyata alınıb. Artıq 5 müəssisə istehsal fəaliyyətə başlayıb.

2017-ci ildə təməli qoyulan Sabirabad Sənaye Məhəlləsində fəaliyyət göstərmək marağında olan sahibkarların müraciətləri əsasında iştirakçı kimi 8 müəssisə qeydiyyatdan keçib və onlardan 6-sı fəaliyyətə başlayıb. Ümumilikdə sənaye məhəlləsi üzrə 250-dək yeni iş yeri yaradılıb.

Ölkəmizdə sənaye parklarının, sənaye məhəllələrinin və aqroparkların idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 22 yanvar tarixli Fərmanına əsasən İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyi yaradılmışdır. Agentliyin yaradılmasının əsas məqsədi sənaye parklarının (Balaxanı Sənaye Parkı istisna olmaqla), sənaye məhəllələrinin (Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaradılan sənaye məhəllələri istisna olmaqla) və aqroparkların fəaliyyətinin təşkili, onların idarə olunması və inkişafı ilə bağlı tədbirlər hazırlamaq, həyata keçirilməsini təmin etmək, o cümlədən bu istiqamətdə göstərilən dövlət dəstəyi tədbirlərini həyata keçirtməkdir [4].

İqtisadi Zonaları İnkişafı Agentliyinin məlumatına görə 2013-cü ildən indiyədək sənaye zonaları üzrə ümumi investisiya həcmi 7,88 milyard manat olan 157 sahibkarlıq subyektinə rezident statusu verilib. Sahibkarlar tərəfindən sənaye zonalarına 6,8 milyard manatdan çox investisiya yatırılıb və 10500-dən çox daimi iş yeri yaradılıb. Mövcud layihələr üzrə növbəti mərhələdə sənaye zonalarına əlavə 1 milyard manatdan çox investisiyanın yatırılması və 9400-dən çox yeni iş yerinin yaradılması nəzərdə tutulur.

2015-ci ildən 2024-cü ilin oktyabrın 1-dək sənaye zonalarında 14,5 milyard manatlıq məhsul satışı həyata keçirilib, bunun da 4,7 milyard manatlıq hissəsi ixrac edilib. Bu ilin 9 ayı ərzində sənaye zonalarında 2,4 milyard manatlıq satış həyata keçirilib ki, bunun da 801 milyonluq hissəsi ixracın payına düşür.

Sənaye zonalarında istehsal olunan məhsullar dünyanın 70-dən çox ölkəsinə (Kanada, ABŞ, BƏƏ, Çin, Hindistan, İsrail, İspaniya, İtaliya, Avstriya, İngiltərə, Brazilya və s. ölkələrə) ixrac edilib. Bu dövrdə sənaye zonalarının qeyri-neft sənayesi məhsulları istehsalında xüsusi çəkisi 17,5 faiz, ixracında isə 26 faiz təşkil edib.

Müasir istehsal sahələrinin inkişafında innovasiya sahibkarlığının rolunun araşdırılması göstərir ki, yeni minillikdə ölkə iqtisadiyyatının inkişaf bazasını yüksək texnologiyalar təşkil edəcəkdir.

Әдәбиyyат:

1. Azərbaycan Respublikasının 2022—2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası. Bakı, 2022.

2. Тағыев А. Инноваси́я. I cild. Bakı, 2018.

3. Texnopark innovasiya əsaslı, elmtutumlu və rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyatın yaradılması vasitəsidir. URL: <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/tehnopark-innovasiya-esasli-elmtutumlu-ve-reqabet-qabiliyyetli-iqtisadiyyatin-yaradilmasi-vasitesidir-89104>

4. Texnoparkların yaradılması ilə Azərbaycanda sənayeləşmənin yeni mərhələsi başlayıb. URL: https://www.yeniazerbaycan.az/Siyaset_e17482_az.html

5. Sənaye parkları. URL: <https://economy.gov.az/az/page/senaye-zonalari/senaye-parklari>

6. Sənaye zonaları biznes üçün əlverişli məkanlardır? URL: <https://modern.az/iqtisadiyyat/493586/senaye-zonalari-biznes-uchun-elverishli-mekanlardir-arashdirma/>

МАТЕРИАЛДЫҚ ӨНДІРІС САЛАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кузенбаева Э.Р., э.ғ.м.

Л.Б. Гончаров атындағы Қазақ автомобиль-жол институты

Нарықтық қатынастары дамыған кез келген мемлекеттің ұлттық экономикасының негізін жекелеген азаматтар немесе әртүрлі ұйымдық-құқықтық нысандағы кәсіпорындар жүзеге асыратын кәсіпкерлік құрайды.

Кәсіпкерлікті дамытудың маңыздылығы келесі факторлармен анықталады:

1) дамыған нарықтық қатынастар жағдайында шаруашылық жүргізуші субъектілердің ұтқырлығын қамтамасыз етеді, терең өндірістік мамандандыру мен кооперацияны қалыптастырады, онсыз халық шаруашылығының жоғары тиімділігі мүмкін емес;

2) дамыған және теңдестірілген нарықты құруға ықпал ететін өндірістік және тұтынушылық салаларда құрылған тауашаларды тез толтырады;

3) шығармашылық бастаманы, барлық тартылған ресурстарды ұқыпты пайдалануды және салынған капиталды тез қайтаруды мақсат етеді;

4) нарықтық экономиканың тиімді дамуының негізі болып табылатын дамыған бәсекеге қабілетті сфераны жасайды және қолдайды.

Кәсіпкерлік пайда алу мақсатында тауар өндірісін ұйымдастыру процесі ретінде, сонымен бірге осы процесті басқару функциясының өзіндік тарихы мен динамикасы бар.

Кәсіпкерлік (кәсіпкерлік қызмет) – азаматтардың пайда немесе жеке табыс алуға бағытталған, өз атынан, өз тәуекелімен және мүліктік жауапкершілікпен жүзеге асырылатын бастамашылық қызметі.

Кез келген кәсіпкерлік қызметтің нәтижесі – алға қойған мақсаттарға жету.

Кәсіпкерліктің негізгі мақсаттары: